от тухли и камъни и особено със своето местоположение сред маслинови горички. От 1063 до 1095 г. гръцки майстори издигнали във Венеция катедралата „Сан Марко“, в която се съчетават елементи на църквата „Св. Апостоли“ и на средновизантийските църкви. Но повечето църкви от 11. и 12. век излъчват сурово величие и строгост. Те не предразполагат човека към съзерцание, както църквите от Юстиниановата епоха, а към строго спазване на ритуала, подчиняват го на закостенелите догми на православието.

При решаването на тези задачи съществена помощ на архитектите оказала монументалната живопис. В ранновизантийската живопис се редували символични и легендарно-исторически теми. Сега живописта се подчинява на строго установена иконография. Изобразяваните мотиви получават чрез догмите, които те изразяват, особено значение. Църковната стенопис се оформя като завършена, осветена от авторитета на църквата система. Всички византийски църкви през 10. и 11. век били богато украсени с изображения, следващи една веднъж завинаги установена схема. Може да се предполага, че при формирането на архитектурния тип на средновизантийската църква са изхождали вече от изискването стените ѝ да бъдат покрити с мозайки и фрески.

В средновизантийската стенна живопис все още се запазвала старата символична концепция за църковната сграда. Куполът олицетворявал небето и затова бил украсен с образа на пребиваващия на небето и гледащ оттам земята Христос Вседържител (Пантократор). Четири ангели, пазители на четирите посоки на света, били поставени от четирите му страни. Евангелистите, разнесли по цял свят учението, украсявали четирите пандантива на купола. Долу, около централното изображение, били подредени като на хоро светците. По стените се редували изображения на събития от свещената история. Стенната живопис от 11.—12. век била проникната от същата йерархическа идея, която пронизвала целия византийски светоглед от онова време. Христос все повече заприличвал на самодържец, на Пантократор, ангелите — на телохранители, светците — на придворни. Богородица седяла на трона си като небесна царица и носела червени ботушки като византийските императрици. Цялата система представлявала пирамида, която завършвала горе с колосалната фигура на Христос, утвърждаваща предвечността на този ред.

ил. I, 14

Живописта през 11. — 12. век е съобразена с характера на архитектурната композиция. Византийските стенописи били неделима част от църквата, както древните

фронтонни композиции били част от гръцкия периптер. Медалионът с образа на Вседържителя се вмествал отлично в кръглия купол; многофигурните изображения на евангелски сцени се вписвали добре в люнетите и тромпите; стоящите фигури на църковни отци и мъченици — опорите на църквата, били разположени по стълбовете. Повечето фигури стояли с лице към зрителя и го гледали строго и мрачно със силно уголемените си очи; това оказвало върху вярващите силно душевно въздействие и ги навеждало на сериозни мисли.

ил. I, 13 и 14

Сред паметниците от 11. и 12. век мозайките на църквите „Св. Лука“ във Фокида (11. век) и „Неа Мони“ на о-в Хиос (1042—1056), на църквата в Дафни край Атина и на сицилианските църкви в Чефалу (1148—1160) и Монреале (ок. 1182—1192) се отличават с изискана красота на фигурите и с яснота на композициите. В погледа на Пантократора в църквата на манастира Дафни край Атина има необикновена сила на израза. Пантократорът е дългобрад, строг мъж с широко отворени очи, у когото долавяме далечна прилика с Фидиевия Зевс. Но съзерцанието на византийския образ не бивало да успокоява зрителя, а да го възвисява. Погледът на Христос е изпълнен с укор като погледа на проповедник, който призовава към спазване на закона. Наистина гневът му е смекчен от израза на мъдрост и болка. За разлика от творбите на 6. век мозайките от 11. и 12. век са по-сухи по изпълнение.

ил. I, 14

В мозайките, както и в миниатюрите от 11. век срещаме образи, които имат подчертано класически характер. В „Кръщение Христово“ от едно евангелие стройната, гола фигура е изписана също тъй изящно, както в мозайките от Дафни. Диплите на дрехите и главите на ангелите напомнят гръцки живописни творби от 4. век. Само строгата симетрия, запълването на картината и плоскостният характер на изображението, които придават йеративен характер на цялото, издават ръката на византийски майстор.

ил. I, 18

Няколко мозайки от средновизантийския период, които неотдавна бяха открити по стените на „Света София“, свидетелстват за блясъка, вкуса и изтънчеността на столичното изкуство. Но виртуозността на изпълнението тук понякога граничи с известна студенина и сухота; това особено ясно се вижда в мозайките на преддверието от 9. и 10. век, изобразяващи Христос и Богородица с императорите, и в по-късните мозайки на южната галерия. По-изящно е изображението на „Деисис“ от 12 век.

Сред произведенията на столичната школа иконата „Владимирската Богородица“, изпълнена за един руски